

10 faktapunkter: Opphavsrett og undervisningsmateriale i universitets- og høyskolesektoren

1. Undervisning er underlagt bestemmelsene om akademisk frihet.

Universitets- og høyskoleloven er klar på at den som gir undervisning «har et selvstendig faglig ansvar for innhold og opplegg» (§ 1-5 (4)).

2. En forelesning er et åndsverk med én eller flere enkeltpersoner som sin opphaver.

Muntlige forelesninger og manuskript og notater til slike forelesninger er beskyttet som åndsverk etter åndsverkloven (åvl) § 1, med mindre det kun er snakk om skjematiske oversikter. Åndsverk kan etter åvl. § 2 bare «skapes» av fysiske personer. Den eller de som skaper et verk er «opphaver» til dette. Dersom andre, for eksempel en undervisningsinstitusjon, skal ha rett til å bruke verket, må dette avtales.

3. Opphavsrett betyr enerett til å råde over verket ved å fremstille eksemplarer og gjøre det tilgjengelig for allmennheten.

Opphavsretten gir opphaver enerett til å råde over åndsverket ved å fremstille eksemplarer (fysiske og digitale, midlertidige og varige) og ved å gjøre det tilgjengelig for offentligheten utenfor en privat krets. Det innebærer rett til selv å utnytte verket og til å nekte andre å utnytte det.

4. Opphavsretten kan overdras til andre etter avtale, men det følger ikke av ansettelsesforholdet ved UH-institusjoner.

Opphaver kan overdra opphavsretten til andre, for eksempel et forlag, en oppdragsgiver, en arbeidsgiver e.l. En slik overdragelse kan være hel eller delvis. Opphaver bestemmer selv om det kreves kompensasjon for overdragelsen. En

overdragelse kan være uttrykkelig, for eksempel i form av en skriftlig avtale, men kan også følge underforstått av et arbeids- eller oppdragsforhold. Etter etablert sedvane går rettighetene til forskningsarbeider og undervisningsmateriale ikke over til arbeidsgiver, selv om disse er skapt i arbeidstiden av ansatte ved en UH-institusjon.

5. Begrenset bruksrett gir ikke rett til gjenbruk og endringer av et åndsverk.

Et universitet eller en høyskole vil normalt ha en begrenset bruksrett til å gjøre undervisningsmateriale som disposisjoner, PowerPoint-presentasjoner og opptak av undervisningen tilgjengelig for studentene i tilknytning til den konkrete undervisningen. Bruk ut over dette, for eksempel gjenbruk senere semestre, bruk på andre undervisningssteder og endringer av materialet, forutsetter derimot samtykke fra opphaver. Det samme følger av forskningsetikken og kravene til akademisk redelighet. Opphaver må ha anledning til selv å redigere eller trekke et undervisningsmateriale tilbake dersom vedkommende ikke lenger kan stå inne for det. Alternativt, gi andre tillatelse til å gjøre nødvendige endringer og eventuelt frasi seg de ideelle rettighetene.

6. Institusjonen kan ha produsentrettigheter til lyd- og filmopptak av undervisning.

En undervisningsinstitusjon kan ha produsentrettigheter til lyd- og filmopptak som er fremstilt med institusjonens utstyr og ressurser. Dette gir ikke institusjonen videre bruksrett til materialet, men det innebærer at bruk forutsetter samtykke *både* fra institusjonen (som har produsentrettigheter) og opphaver (som har opphavsrett).

7. De ideelle rettighetene (navngivelsesretten og respektretten) kan ikke overdras.

Det følger av åvl. § 5 at opphaver skal navngis (så langt mulig) og har vern mot endringer og krenkende bruk. Disse ideelle rettigheter kan ikke overdras.

8. Bruk av andres rettighetsbeskyttede materiale i undervisningen må avklares.

Dersom man ikke har et annet grunnlag, forutsetter bruk av andres materiale i undervisningen samtykke. Åndsverkloven (§ 43) gir anledning til fremføring og overføring av verk i undervisning, typisk ved fremvisning på skjerm. Bestemmelsen gir derimot ikke rett til avspilling av film, og gir heller ikke rett til eksemplarframstilling. Kopinor-avtalen i kombinasjon med avtalelisensbestemmelsene i åvl. §§ 46 og 47 gir på sin side rett til eksemplarframstilling innenfor rammene av avtalen. Dette gir også rett til opptak forutsatt at opptaket ikke gjøres tilgjengelig utenfor institusjonen.

9. Det ligger normalt innenfor arbeidsgivers styringsrett å pålegge opptak av undervisning.

Arbeidsgiver vil med grunnlag i sin styringsrett langt på vei kunne pålegge ansatte å utføre forskjellige typer oppgaver, og digitaliseringen vi står oppe i tilsier at en høyere utdanningsinstitusjon må kunne pålegge underviserne at undervisningen blir tatt opp. I konkrete tilfeller kan likevel personlige grunner eller andre vektige hensyn som gjør at arbeidstaker vegrer seg for opptak, gjøre at pålegg om dette ikke kan gis.

10. Gjenbruk av digitale undervisningsverktøy må avtales, og institusjonen kan ikke pålegge vitenskapelig ansatte å utvikle slike.

Dersom det ikke fremkommer tydelig av stillingsbeskrivelsen eller arbeidsavtalen, kan ikke arbeidsgiver uten videre kreve at den ansatte skal utvikle digitale undervisningsverktøy. Dersom man inngår avtale om å produsere slike undervisningsopplegg, hvor institusjonen investerer mer i form av arbeidstid og ressurser, vil den naturlig ha en større legitim interesse i gjenbruk av materialet som er fremstilt. En slik avtale bør også regulere rettigheter og mulighet for gjenbruk.

Oppsummert

Den som har skapt digitalt undervisningsmateriale har frembrakt et åndsverk og har opphavsrett til dette. Institusjonen vil imidlertid ha en begrenset bruksrett til slikt materiale, for eksempel til å gjøre undervisningsmateriale tilgjengelig for studentene i tilknytning til den konkrete undervisningen. Bruk utenfor dette, for eksempel gjenbruk i senere semestre eller på andre undervisningssteder, forutsetter derimot samtykke fra opphaver.

Institusjonene kan også ha produsentrettigheter til lyd- og filmopptak av undervisning, og bruk av slike opptak forutsetter da samtykke både fra institusjonen og underviser som opphaver.

Les mer

[Forskerforbundets notat om opphavsrett](#) ved Olav Torvund (UiO, 2019)

[Opphavsrettslige problemstillinger ved digitalisering av undervisning ved universiteter og høyskoler](#) av Torger Kielland (UiB, 2018)